

مختصری از فقه روزه

گردآورنده:

عبدالله توحیدی

عنوان کتاب:

مختصری از فقه روزه

گردآورنده:

عبدالله توحیدی

موضوع:

احکام عبادات (نماز، روزه، زکات و حج)

نوبت انتشار:

اول (دیجیتال)

تاریخ انتشار:

تیر (سرطان) ۱۳۹۵ شمسی، شوال ۱۴۳۷ هجری

منبع:

IslamTape.com

این کتاب از سایت کتابخانه عقیده دانلود شده است.

www.aqeedeh.com

book@aqeedeh.com

ایمیل:

سایت‌های مجموعه موحدین

www.aqeedeh.com

www.mowahedin.com

www.islamtxt.com

www.videofarsi.com

www.shabnam.cc

www.zekr.tv

www.sadaislam.com

www.mowahed.com

contact@mowahedin.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرست مطالب

۱ مقدمه
۳ فضیلت روزه
۴ حکم روزه‌ی ماه رمضان
۴ روزه‌ی ماه رمضان بر چه کسانی فرض است
۵ راه اثبات ماه رمضان
۵ ارکان روزه
۶ آداب روزه
۸ دعای هنگام افطار
۸ فضیلت مهمانی کردن انسان روزه‌دار
۹ حکم روزه‌ی پیرمرد و پیرزن و مریض همیشگی
۹ حکم روزه‌ی زن حامله و شیرده
۱۱ مقدار طعامی که به عنوان فدیة لازم است به مساکین داده شود
۱۱ باطل کننده‌های روزه
۱۳ اعمال مباحی که روزه را باطل نمی‌کند
۱۴ روزه سنت
۱۷ روزهایی که روزه گرفتن در آن نهی شده است
۱۸ قضای روزه
۱۹ زکات فطر (سرفطره)
۲۳ منابع

مقدمه

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضلَّ له، ومن يُضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله.

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ ؕ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ [آل عمران: ١٠٢].

﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ ؕ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ [النساء: ١].

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ ۗ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ [الأحزاب: ٧٠-٧١].

أما بعد:

فإن أصدق الحديث كتابُ الله، وخيرَ الهدي هدي محمدٍ ﷺ، وشرُّ الأمور محدثاتها، وكلُّ محدثةٍ بدعة، وكلُّ بدعةٍ ضلالة، وكلُّ ضلالةٍ في النار.

روزه در ادیان قبل از اسلام هم وجود داشته، البته روزهی آن‌ها یک ماه کامل نبوده و با آمدن اسلام به عنوان یکی از ارکان اسلام قرار گرفت و در سال دوم هجری روزه ماه رمضان واجب شد و احکام آن توسط خدا و

رسولش ﷺ بیان شده تا مسلمانان آن را فراگیرند. و از معدود احکامی است که در قرآن تقریباً به طور کامل به آن اشاره شده و رسول الله ﷺ وظیفه شرح و تبیین احکام را بر عهده داشته که به عنوان سنت نسل به نسل به ما رسیده؛ و هر قولی که از یاران رسول الله ﷺ به ما می‌رسد اگر از طرف بعضی دیگر از آن‌ها مورد مخالفت قرار نگرفته باشد، حکم اجماع را دارد که بعد از قرآن و سنت یکی دیگر از منابع تشریح است و گفته‌ی هر شخص دیگری که با قرآن و سنت در تضاد باشد، از نظر اهل علم مورد قبول نیست چون اصل در عبادت، توقیفی بودن است و هیچ‌کس نمی‌تواند بدون دلیل چیزی به دین کم یا زیاد کند.

و آنچه که در این جزوه بیان شده بر همین مبنا قرار گرفته است و سعی شده از قرآن و حدیث صحیح که محدثین صحت آنها را تایید کرده‌اند و قول مجتهدینی که با قرآن و حدیث در تضاد نیست استفاده شود. و سعی نموده‌ام برای طولانی نشدن مطالب تمام احادیث برای هر مورد را ذکر نکنم و همچنین عبارت عربی احادیث ذکر نشود که انشاءالله مورد استفاده عموم مسلمین حق طلب قرار گیرد.

فضیلت روزه

از ابو هریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «خداوند عز و جل می‌فرماید: «هر کاری که انسان انجام می‌دهد برای خود اوست، مگر روزه که برای من است و من پاداش آن را می‌دهم.» و روزه سپر است، پس هرگاه کسی از شما روزه بود، سخن زشت نگوید و دشمنی نکند و اعمال جاهلانه را انجام ندهد و اگر کسی به او دشنام داد یا با او دعوا کرد دوبار بگوید من روزه هستم، قسم به ذاتی که جانم در دست اوست بوی دهان روزه دار نزد خداوند از بوی مُشک بهتر است و شخص روزه‌دار دوبار خوشحال می‌شود، یکی زمانی که افطار می‌کند و دیگری زمانی است که در قیامت پروردگارش را ملاقات می‌کند.»^۱

ابوهریره رضی الله عنه می‌فرماید: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «کسی که از روی ایمان و به امید کسب اجر و پاداش، ماه رمضان را روزه بگیرد گناهان (صغیره‌ی) گذشته‌ی او بخشیده می‌شود.»^۲

ابوهریره رضی الله عنه می‌فرماید: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «نمازهای پنجگانه و نماز جمعه تا جمعه‌ی دیگر و روزه‌ی ماه رمضان تا رمضان دیگر همگی کفاره‌ی گناهان (صغیره) هستند، اگر از گناهان کبیره دوری شود.»^۳

از سهل بن سعد رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «در بهشت دروازه‌ای است که به آن ریّان گفته می‌شود و فقط روزه‌داران از آن دروازه

۱- به روایت بخاری: ۱۹۰۴- مسلم: ۱۱۵۱.

۲- به روایت بخاری: ۱۹۰۱- مسلم: ۷۶۰.

۳- به روایت مسلم: ۲۳۳.

داخل بهشت می‌شوند.»^۱

حکم روزهی ماه رمضان

روزه‌ی ماه رمضان یکی از ارکان و فرائض اسلام است. خداوند متعال می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [البقرة: ۱۸۳] «ای کسانی که ایمان آورده‌اید بر شما روزه واجب شده است همان‌گونه که بر امت‌های پیش از شما واجب بوده، امید است که پرهیزگار شوید.»

اجماع امت بر این است که روزه‌ی ماه رمضان، فرض و یکی از ارکان اسلام و ضروریات دین است و کسی که فرضیت آن را انکار کند، کافر و مرتد است.

روزه‌ی ماه رمضان بر چه کسانی فرض است

روزه‌ی ماه رمضان بر هر شخص مسلمان عاقل، بالغ، سالم از بیماری و مقیم فرض است و زن باید از حیض و نفاس پاک باشد. دلیل فرض نبودن آن بر بیمار و مسافر، فرموده‌ی خداوند ﷻ است که می‌فرماید: ﴿فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾ [البقرة: ۱۸۴] «و کسانی از شما که بیمار و مسافر بودند (روزه نگرفتند به اندازه آن روزها) چند روز دیگری را روزه گیرند.» و دلیل فرض نبودن آن بر غیر عاقل و نابالغ، حدیث عایشه رضی الله عنها است که می‌فرماید: رسول الله ﷺ فرمودند: «تکلیف از سه دسته برداشته شده است: از دیوانه تا هوشیار شود و از به خواب رفته تا بیدار شود و از

۱- به روایت بخاری: ۱۸۹۶- مسلم: ۱۱۵۲.

کودک تا بالغ شود.»^۱

اگر بیمار و مسافر با گرفتن روزه دچار مشقت نشوند، می‌توانند روزه باشند و در غیر این صورت بهتر است روزه نگیرند.

راه اثبات ماه رمضان

با رؤیت هلال ماه رمضان، روزه فرض می‌شود؛ در حدیث آمده است: «ماه رمضان با رؤیت ماه از طرف یک نفر مسلمان و در صورت ابری بودن آسمان با کامل کردن سی روز ماه شعبان ثابت می‌شود و عید فطر با رؤیت ماه از طرف دو نفر مسلمان و اگر آسمان ابری بود با کامل کردن سی روز ماه رمضان ثابت می‌شود.»^۲

دیدن هلال ماه در تمام کشورها و مناطقی که به هم نزدیک وهم افق هستند برای یکدیگر حجت است، که این قول بعضی از شافعی‌ها و حنفی‌ها و مالکی‌ها و قول شیخ الاسلام ابن تیمیه است.

ارکان روزه

۱- نیت: امام عمر رضی الله عنه می‌فرماید: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «همانا پذیرش و پاداش هر عمل بستگی به نیت آن دارد»^۳.

نیت روزه‌ی رمضان باید قبل از طلوع فجر (اذان صبح) باشد، حفصه رضی الله عنها روایت می‌کند که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «کسی که قبل از طلوع فجر، نیت روزه نکند روزه‌اش صحیح نیست.»^۴

۱- صحیح سنن ابن ماجه: ۳۵۱۴، الترمذی: ۶۹۳.

۲- به روایت ابوداود: ۲۰۵۲.

۳- به روایت بخاری: ۱- مسلم: ۱۹۰۷.

۴- صحیح سنن ابوداود: ۲۱۴۳- نسائی: ۴/۱۹۶.

البته این برای روزه‌ی فرض است، اما در روزه‌ی سنت، می‌توان بعد از طلوع فجر هم نیت بیاوریم، به شرطی که بعد از اذان چیزی نخورده باشیم.^۱ اگر شخص، فهمید فردا رمضان است و خواست روزه باشد این برای او نیت محسوب می‌شود و اگر شخصی برای سحری خوردن بیدار شد به قصد این که روزه بگیرد این هم نیت است و تلفظ کردن و گفتن نیت با زبان از رسول الله ﷺ ثابت نشده و بدعت محسوب می‌شود. امام نووی رحمته الله علیه می‌فرماید: روزه صحیح نیست مگر با نیت و محل جایگاه نیت، قلب است.^۲

۲- خودداری (امساک): از چیزهایی که روزه را باطل می‌کند، از طلوع فجر تا غروب خورشید.

آداب روزه

برای روزه دار مستحب است این آداب را رعایت کند:

- ۱- سحری خوردن: عبدالله بن عمر رضی الله عنهما می‌فرماید: رسول الله ﷺ فرمودند: «سحری کنید اگرچه با جرعه‌ای آب باشد».^۳
- انس بن مالک رضی الله عنه می‌فرماید: رسول الله ﷺ فرمودند: «سحری کنید همانا در سحری کردن خیر و برکت وجود دارد».^۴
- ابوهریره رضی الله عنه می‌فرماید: رسول الله ﷺ فرمودند: «بهترین سحری انسان مؤمن، خرما است».^۵
- عمرو بن العاص رضی الله عنه می‌فرماید: همانا رسول الله ﷺ فرمودند: «فصل و

۱- استناد به حدیث بیهقی (۴/۲۰۳) و بیهقی گفته است: اسناد آن صحیح است.

۲- روضة الطالبین (۲/۳۵۰).

۳- صحیح ابن حبان - صحیح الترغیب والترهیب: ۱۰۵۸.

۴- به روایت بخاری: ۱۹۲۳ - مسلم: ۱۰۹۵.

۵- صحیح سنن ابوداود: ۲۰۵۵.

تفاوت بین روزه‌ی ما و روزه‌ی اهل کتاب در سحری خوردن است.»^۱
 اگر کسی کاسه‌ای یا لیوانی در دست داشت و مشغول خوردن آب یا غذا بود و صدای اذان صبح را شنید، می‌تواند آن را تمام نماید. از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «اگر یکی از شما ظرف آب را در دست داشت و اذان صبح را شنید، تا نیازش را از آن برطرف نکرده، ظرف را نگذارد.»^۲

۲- پرهیز از سخنان بیهوده و دشنام دادن: از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «کسی که از گفتار باطل و عمل کردن به آن دست بر ندارد، خداوند هیچ نیازی به خودداری او از خوردن و آشامیدن ندارد و انسان روزه‌دار باید ناسزا نگوید و داد و فریاد نکشد و از اعمال جاهلانه پرهیز کند.»^۳

۳- سخاوت و تلاوت قرآن: ابن عباس رضی الله عنهما می‌فرماید: «رسول الله صلی الله علیه و آله سخاوتمندترین مردم از لحاظ خیر بود و در ماه رمضان وقتی جبرئیل او را ملاقات می‌کرد، بیشتر سخاوتمند می‌شد و در بخشش همچون باد وزیدن می‌گرفت و جبرئیل هرشب با او ملاقات می‌کرد و رسول الله صلی الله علیه و آله قرآن را بر او می‌خواند.»^۴

۴- عجله در افطار کردن: از سهل بن سعد رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «تا زمانی که مردم در افطار کردن عجله کنند در خیر و

۱- به روایت مسلم: ۱۰۹۶.

۲- صحیح سنن ابوداود: ۲۰۶۰- صحیح جامع الصغیر: ۶۰۷.

۳- به روایت بخاری: ۱۹۰۳.

۴- به روایت بخاری: ۳۲۲۰- مسلم: ۲۳۰۸.

خوبی اند.»^۱

دعای هنگام افطار

ابن عمر رضی الله عنهما می فرماید: رسول الله ﷺ وقتی می خواست افطار کند، این دعا را می خواند: «ذَهَبَ الظَّمَأُ وَابْتَلَّتِ العُرُوقُ وَثَبَّتِ الأَجْرَانُ شَاءَ اللهُ»^۲: «تشنگی برطرف شد و رگها تر و خیس شدند و ان شاء الله اجر و پاداش ثابت شد.» این تنها حدیث صحیحی است که در این باب آمده است.

از انس بن مالک رضی الله عنه روایت است که رسول الله ﷺ ابتدا با چند خرمای رطب (تازه) افطار می کردند و اگر خرمای رطب نبود با چند خرمای خشک و اگر آن هم نبود چند جرعه آب می نوشید.^۳

فضیلت مهمانی کردن انسان روزه دار

از زید بن خالد جهنی رضی الله عنه روایت است که رسول الله ﷺ فرمودند: «هرکسی که انسان روزه داری را افطاری دهد، به اندازه‌ی شخص روزه دار، اجر و پاداش می برد، بدون آن که از اجر روزه دار چیزی کم شود.»^۴

دعای روزه دار بعد از افطار کردن در خانه‌ی کسی: انس بن مالک رضی الله عنه می فرماید: رسول الله ﷺ نزد سعد بن عباده رضی الله عنه افطار کردند و بعد از غذا فرمودند: «أَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمُ الأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ المَلَائِكَةُ»^۵:

۱- به روایت بخاری: ۱۹۵۷ - مسلم: ۱۰۹۸.

۲- صحیح سنن ابوداود: ۲۰۶۶.

۳- صحیح سنن ابوداود: ۲۰۶۵.

۴- به روایت ترمذی و نسائی - صحیح الترغیب والترهیب: ۱۰۶۵.

۵- به روایت ابو داود: ۳۸۵۴ - ابن ماجه: ۱۷۴۷.

«روزه‌داران نزد شما افطار کنند و نیکان غذای‌تان را بخورند و فرشتگان بر شما درود فرستند.»

حکم روزه‌ی پیرمرد و پیرزن و مریض همیشگی

کسی که به دلیل پیری نمی‌تواند روزه بگیرد یا شخصی که مریض همیشگی است و امید بهبودی ندارد، می‌تواند روزه نگیرند اما باید به ازای هر روز که روزه نگرفته‌اند، مسکینی را یک وعده طعام دهند. به دلیل فرموده خداوند متعال: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ﴾ [البقرة: ۱۸۴] «وبرکسانی که توانایی انجام آن (روزه) را ندارند (همچون کهنسالان ناتوان و بیماران همیشگی) لازم است فدیة بدهند و آن خوراک مسکینی است.»

از عطاء^ع روایت است که از ابن عباس^ع شنیدم که آیه‌ی: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ﴾ [البقرة: ۱۸۴] را می‌خواند و می‌فرمود: این آیه منسوخ نیست، بلکه درباره‌ی پیرمرد و پیرزنی است که توانایی روزه گرفتن را ندارند و برای هر روز مسکینی را طعام دهند.^۱

البته در مورد بیمار همیشگی باید گفت در صورتی این حکم شامل او می‌شود که دکتر متعهد و مطمئن تشخیص دهد که روزه برایش ضرر دارد و دیگر نمی‌تواند برای همیشه روزه بگیرد.

حکم روزه‌ی زن حامله و شیرده

این دو مورد هم می‌توانند روزه نگیرند اگر (بر حال خود یا بچه) بیم داشته باشند و باید فدیة بدهند و قضای روزه هم بر آن‌ها لازم نیست. از ابن عباس^ع روایت است که حکم آیه‌ی: ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ

۱- به روایت بخاری: ۴۵۰۵- الاءرواءالغلیل: ۹۱۲.

مِسْكِينٍ ﴿البقرة: ۱۸۴﴾ برای پیرمرد و پیرزن و زن حامله و شیرده همچنان باقی است، پس زن حامله و شیرده‌ای که (برحال خود یا بچه) بیم دارند، می‌توانند روزه نگیرند و به ازای هر روز یک مسکین را طعام دهند.^۱

از نافع رضی الله عنه روایت است: یکی از دختران ابن عمر رضی الله عنهما که همسر مردی قریشی بود در زمان حاملگی در ماه رمضان دچار تشنگی شد و ابن عمر رضی الله عنهما به او دستور داد تا روزه‌اش را بشکند و به ازای هر روز مسکینی را طعام دهد.^۲

از ابن عباس رضی الله عنهما روایت شده که کنیزش را دید که حامله یا شیرده بود، پس فرمود: تو بمنزله‌ی کسی هستی (درروایتی مانند شخص کهن سالی هستی) که توان (روزه گرفتن) نداری پس بر تو لازم است به جای هر روز روزه، طعام مسکینی را بدهی و قضای روزه بر تو واجب نیست.^۳

از ابن عمر رضی الله عنهما روایت است که زنی از او سؤال کرد در مورد روزه گرفتن در حالی که حامله بود و ابن عمر رضی الله عنهما به او فرمود: روزه‌ات را بشکن و به ازای هر روز مسکینی را طعام بده و قضای روزه بر تو لازم نیست.^۴

و این قول ابن عباس و ابن عمر و سعید بن جبیر رضی الله عنهم است و صحابه با آن مخالفتی نکرده‌اند و نیزمذهب اسحاق بن راهویه و اختیار محدثین است. و در اصطلاح اگر روایتی از تعدادی اصحاب نقل شود و بقیه صحابه با آن

۱- صحیح، النسائی (۴/۱۹۱) - البیهقی (۴/۲۳۰) - الأعرواء الغلیل: ۹۱۲.

۲- صحیح، روه الدارقطنی (۲/۲۰۵) - الأعرواء الغلیل (۴/۲۱).

۳- صحیح، روه الدارقطنی (۲/۲۰۶) - الأعرواء الغلیل (۴/۱۹)، دار قطنی گفته است: اسناد آن صحیح است.

۴- صحیح؛ به روایت دارقطنی (۲/۲۰۷) - الإرواء الغلیل (۴/۲۰) البانی گفته: سند آن جید است.

مخالفت نکنند، حکم اجماع را دارد.

مقدار طعامی که به عنوان فدیة لازم است به مساکین داده شود

از انس بن مالک رضی الله عنه روایت است: ایشان سالی دچار ضعف وسستی شدند و نتوانستند روزه بگیرند پس کاسه‌ای ترید گوشت درست کرد و سی نفر مسکین را دعوت و آن‌ها را سیر کردند.^۱

و این یک وعده غذا به یک مد (۶۰۰ گرم یا به قولی ۶۲۵ گرم) غذای غالب آن منطقه نیز تعبیر شده است. یعنی شخص می‌تواند به ازای هر روز که روزه نگرفته (۶۲۵ گرم) طعام غالب به مسکین بدهد و دادن قیمت (پول) به جای طعام جایز نیست؛ چون نص صراحتاً بر دادن طعام دلالت دارد.

باطل کننده‌های روزه

۱- خوردن و آشامیدن: اگر از روی فراموشی باشد روزه باطل نمی‌شود و نه قضای روزه بر او لازم است و نه کفاره.

از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «وقتی که انسان فراموش نمود که روزه است چیزی را نوشید یا خورد، باید به روزه‌اش ادامه دهد و این آب و غذایی است که خداوند به او بخشیده است.»^۲

اما اگر خوردن عمدی باشد و شخص هیچ کدام از حالات رخصت شرعی (بیمار - مسافر - کهن سالی و...) را نداشته باشد و بدون دلیل شرعی روزه‌ی خود را با خوردن و آشامیدن بشکند، روزه‌ی این شخص باطل است و قضا و کفاره هم ندارد. و باید توبه کند و دیگر مرتکب این عمل نشود. از

۱- صحیح، الهیثمی (۳/۱۶۴) طبرانی در الکبیر (۱/۲۱۴/۱) (۶۷۵).

۲- به روایت بخاری (۱۹۲۳) - مسلم: (۱۱۵۵).

ابوهریره رضی الله عنه و عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما روایت شده که فرموده‌اند: اگر کسی روزه‌ی یک روز از ماه رمضان را بدون عذر و رخصت شرعی بشکند اگر تمام سال را هم روزه باشد آن را جبران نمی‌کند.^۱

و در نصوص هم دلیلی بر قضای روزه‌ی کسی که عمداً روزه‌اش را با خوردن و آشامیدن می‌شکند، وجود ندارد. و ابن حزم رحمته الله نیز این قول را ترجیح می‌دهد.^۲

۲- استفراغ: از ابوهریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «اگر استفراغ عمدی باشد روزه‌اش باطل و باید روزه را قضا کند و اگر غیر عمدی و خود به خود باشد روزه‌اش باطل نشده و قضای روزه بر او لازم نیست.»^۳

۳- حیض و نفاس: اگرچه در آخرین لحظات روز باشد، به دلیل اجماع علما.

۴- جماع: اگر از روی فراموشی باشد روزه باطل نمی‌شود و کفاره‌ای هم ندارد اما اگر عمداً باشد روزه را باطل و کفاره آن واجب می‌شود که عبارت است از: آزاد کردن برده‌ای، اگر برایش مقدور نبود گرفتن دو ماه پشت سر هم روزه و اگر توانایی هیچ کدام از این‌ها را نداشت باید به شصت مسکین طعام دهد و این کفاره فقط بر مرد واجب است.

۵- نیت شکستن روزه: اگر شخص نیت کند که روزه‌اش را بشکند اگرچه عملاً این کار را هم نکند باز هم روزه‌اش باطل است. به دلیل حدیث (قبول و صحت اعمال با نیت است و پذیرش و پاداش

۱- صحیح، به روایت ابن ابی شیبہ (۹۷۸۴).

۲- المحلی (۶/۱۸۰) مسئله: ۷۳۵.

۳- صحیح سنن ابو داوود: ۲۰۸۸- صحیح سنن الترمذی: ۵۷۷.

هر عمل بستگی به نیت آن دارد).

و قول امام شافعی و امام مالک رحمة الله علیهما نیز همین است.
 ۶- مرتد شدن: اگر شخص روزه دار دچار کفر یا یکی از نواقض اسلام شود روزه اش هم باطل می شود به دلیل این که انسان کافر و مرتد تمام اعمالش حبط و تباه می شود؛ مثلا اگر غیر خدا را به فریاد بطلبد و جهل نداشته باشد، روزه اش باطل می شود.

اعمال مباحی که روزه را باطل نمی کند

۱- افطار نکردن تا سحر. ۲- حمام کردن: از ابوبکر رضی الله عنه روایت است که همانا رسول الله صلی الله علیه و آله را در عرج (اسم مکانی است) دیدم در حالی که روزه بودند از شدت گرما و تشنگی بر سرشان آب می ریختند.^۱ و عایشه و ام سلمه رضی الله عنهما روایت کرده اند که رسول الله صلی الله علیه و آله در روز (بعد از فجر) غسل می کردند و روزه بودند.^۲ ۳- احتلام شدن در روز. ۴- صبح کردن در حالت جنابت. ۵- خون دادن برای آزمایش و... ۶- حجامت: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «روزه ی شخص حجامت کننده و شخصی که برایش انجام داده باطل است.»^۳ جمهور علما نظر بر منسوخ شدن این حدیث دارند چون رسول الله این حدیث را در اوایل فرموده اند و احادیث بعدی این موضوع را روشن می کند. ابن عباس رضی الله عنهما می فرماید: همانا رسول الله صلی الله علیه و آله حجامت می کردند در حالی که ایشان روزه بودند.^۴ و ابو سعید خدری رضی الله عنه می فرماید: رسول الله

۱- صحیح سنن ابوداود: ۲۰۷۲.

۲- به روایت بخاری: ۱۹۲۵- مسلم: ۱۱۰۹.

۳- صحیح، الترمذی: ۷۷۴، ابوداود: ۲۳۶۷.

۴- به روایت بخاری: ۱۹۳۹.

اجازه دادند به حجامت کردن برای شخص روزه دار.^۱ و در میان صحابه ابن عباس - ابوسعید - ابن مسعود - ام سلمه - حسین بن علی - عروه بن زبیر و سعید بن جبیر[ؓ] حجامت را باعث باطل شدن روزه ندانسته‌اند. ۷- تزریق آمپول و مصرف قطره. ۸- آب دادن به دهان و بینی در وضو: اگر در این هنگام آب بدون اراده از حلق پایین برود اشکالی ندارد. از لقیط بن صبره[ؓ] روایت است که رسول الله ﷺ فرمودند: «در استنشاق (آب به بینی دادن) مبالغه کنید مگر این که روزه باشید»^۲.

۹- سیواک یا مسواک زدن. ۱۰- مزه کردن غذا توسط آشپز برای نیاز و بدون آن که از گلویش پایین رود. ۱۱- چرب کردن موی سر و پوست، عطر زدن و سرمه کشیدن بر چشم. ۱۲- کوتاه کردن موی سر و گرفتن ناخن. ۱۳- خوردن آب دهان به هر صورتی که باشد. ۱۴- خون دماغ شدن. ۱۵- استفاده از داروی غرغره (با آب نمک و...) دلیل کلی برای مباح بودن این موارد، نبودن دلیل از قرآن و سنت بر تحریم بودن آنها است و اگر باعث باطل شدن روزه می‌شدند، در نصوص بیان می‌شد و خداوند^ﷻ می‌فرماید: ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ [امریم: ۶۴] «پروردگارت هرگز فراموش‌کار نبوده است.» و هیچ فرقی بین انجام مواردی چون سیواک دادن آب به دهان و بینی دادن در وضو حمام کردن و خون دادن و... در اول روز و آخر روز نیست و کسانی که قائل به آن هستند دلیلی برای گفته خود ندارند.

روزه سنت

گرفتن روزه‌ی سنت اجر و ثواب دارد و نگرفتن آن بدون عذاب و مجازات است و عبارتند از:

۱- صحیح، مصنف ابن ابی شیبه (۵۱/۳-۵۳) الاءراء الغلیل (۴/۷۴).

۲- صحیح سنن ابوداود: ۱۲۹.

- ۱- شش روز شوال: از ابویوب انصاری رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «کسی که ماه رمضان و به دنبال آن شش روز از ماه شوال را روزه بگیرد مانند این است که یک سال کامل روزه گرفته باشد»^۱.
- ۲- روزهی عرفه برای غیر حاجی: از ابو قتاده رضی الله عنه روایت است که از رسول الله صلی الله علیه و آله دربارهی روزهی عرفه سوال شد، ایشان فرمودند: «روزهی عرفه گناهان سال گذشته و سال جاری را از بین می‌برد»^۲.
- ۳- روز نهم محرم (تاسوعا) و روز دهم محرم (عاشورا): رسول الله صلی الله علیه و آله روز عاشورا را روزه گرفتند و فرمودند اگر زنده بمانم سال آینده روز نهم را نیز روزه می‌گیرم.^۳ و دربارهی روزهی عاشورا فرمودند: «گناهان سال گذشته را از بین می‌برد»^۴.
- ۴- روزهی ماه محرم: از ابوهیریه رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «بهترین و افضل ترین روزه بعد از ماه رمضان روزهی ماه محرم است و بهترین نماز بعد از نمازهای فرض، نماز شب است»^۵.
- ۵- اکثر روزه‌های ماه شعبان: از عایشه رضی الله عنها روایت است که رسول الله صلی الله علیه و آله را ندیدم که ماهی را کامل روزه بگیرند مگر رمضان و ندیدم در هیچ‌کدام از ماه‌ها به اندازهی شعبان روزه بگیرند.^۶
- ۶- دوشنبه و پنجشنبه هر هفته: از اسامه بن زید رضی الله عنه روایت است که

۱- به روایت مسلم ۱۱۶۴.

۲- به روایت مسلم: ۱۱۶۲.

۳- مسلم: ۱۱۳۴.

۴- مسلم: ۱۱۶۲.

۵- مسلم: ۱۱۶۳، ابو داوود: ۲۱۲۲.

۶- بخاری: ۱۹۶۹، مسلم: ۱۱۵۶.

رسول الله ﷺ روز دوشنبه و پنج شنبه را روزه می‌گرفتند و می‌فرمودند: «اعمال بندگان در این دو روز (پیش خدا) عرضه می‌شود»^۱.

۷- سه روز از هرماه (سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم ماه قمری): از ابوذر رضی الله عنه روایت است که رسول الله ﷺ فرمودند: «ای ابوذر هرگاه سه روز از ماه را روزه گرفتی روزهای سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم را روزه بگیر.»^۲ ابن عباس رضی الله عنهما روایت می‌کند که رسول الله ﷺ در سفر و غیر آن روزه‌ی این سه روز را ترک نمی‌کردند.^۳

۸- نه روز اول ذی الحجه: رسول الله ﷺ فرمودند: «اعمال (خیر) در ده روز اول ذی الحجه بیشترین ثواب را در طول سال دارد.»^۴ از هنیده بن خالد از همسرش از بعضی همسران رسول الله ﷺ روایت شده که رسول الله ﷺ نه روز (اول) ذی الحجه را روزه می‌گرفت.^۵ و روز دهم را به علت عید قربان روزه نبوده‌اند.

۹- یک روز درمیان روزه گرفتن: از ابن عمر رضی الله عنهما روایت است که رسول الله ﷺ فرمودند: «محبوب‌ترین روزه نزد خدا روزه‌ی داوود الکتلی است که یک روز در میان روزه می‌گرفت»^۶.

۱- صحیح سنن ابوداود: ۲۱۲۸.

۲- صحیح سنن الترمذی: ۶۰۸، النسائی: ۲۲۷۹.

۳- نسائی (۴/۱۹۸).

۴- بخاری: ۹۶۹.

۵- بخاری: ۱۹۹۰، مسلم: ۱۱۳۷، ابوداود: ۲۴۲۰.

۶- بخاری: ۱۱۳۱، مسلم: ۱۱۵۹.

روز‌هایی که روزه گرفتن در آن نهی شده است

۱- عید رمضان وعید قربان^۱. ۲- ایام التشریق: سه روز بعد از عید قربان (۱۱-۱۲-۱۳) ذی الحجه (استناد به حدیث ابوداود ۲۱۱۳). ۳- روزه گرفتن جمعه به تنهایی: مگر این که روز قبل یا بعد از آن نیز روزه بگیرد.^۲

۴- روزه گرفتن شبیه به تنهایی.^۳ اگر روز جمعه و شبیه مصادف با یکی از روزه‌های سنت مانند روز عرفه یا عاشورا و... بود، گرفتن آن به تنهایی اشکالی ندارد. ۵- نیمه دوم شعبان برای کسی که در نیمه اول آن روزه نگرفته: اما اگر کسی یک یا چند روزی از نیمه اول را روزه بوده می‌تواند نیمه دوم هم روزه بگیرد.^۴

۶- یوم الشک: یعنی روزی که نمی‌دانی جزء رمضان است یا شعبان و در آن شک داری.^۵ ۷- یک یا دو روز مانده به رمضان: به استقبال رمضان رفتن.^۶

این دو روز با یوم الشک فرق می‌کند؛ چون میدانی که رمضان فرا نرسیده است و گرفتن این دو روز هم برای کسی جایز است که این دو روز مصادف با روزهای دوشنبه یا پنجشنبه باشد و او هم عادت به گرفتن روزه‌ی دوشنبه و پنجشنبه داشته باشد یا عادت به گرفتن روزه یک روز در میان داشته باشد.

۸- روزه تمام سال: اگرچه در ایام نهی شده روزه نگیرد.^۷

۱- بخاری: ۱۹۹۰، مسلم: ۱۱۳۷.

۲- بخاری: ۱۹۸۵، مسلم: ۱۱۴۴.

۳- ترمذی: ۷۴۴، صحیح سنن ابن ماجه: ۱۴۰۳.

۴- صحیح سنن ابن ماجه: ۱۳۳۹، سنن ابو داود: ۲۰۴۹.

۵- صحیح ابو داود: ۲۰۴۶.

۶- بخاری: ۱۹۱۴، مسلم: ۱۰۸۲.

۷- بخاری: ۱۹۷۹، مسلم: ۱۱۵۹.

و نهی شده است که زن روزه سنت بگیرد هرگاه شوهرش در خانه باشد مگر به اجازه او^۱.

روزه گرفتن در ماه رجب در سنت وارد نیست مگر روزهایی که سنت هستند و در تمام ماه‌ها گرفته می‌شوند ابن عباس

ابن عمر رضی الله عنهما از گرفتن روزه‌ی ماه رجب بجز روزهایی که روزه گرفتن در آن‌ها سنت است، نهی کرده‌اند.

(صحیح، ابن ابی شیبه ۳/۱۰۲ - عبدالرزاق ۷۸۵۴).

قضای روزه

قضای روزه رمضان بر مریض، مسافر و زنی که در حیض و نفاس بوده واجب است و بهتر است شخص تا آخر شعبان آینده روزه‌اش را قضا کند. در قضای روزه لازم نیست حتما پشت سر هم گرفته شود و این قول ابن عباس و ابوهریره و انس بن مالک رضی الله عنهم است^۲.

و همچنان که قبلاً ذکر گردید بر پیر مرد و پیرزن و مریض همیشگی و زن حامله و شیرده قضا لازم نیست و فقط فدیة می‌دهند و کسی که تازه ایمان آورده و نیز شخص مرتدی که دوباره ایمان می‌آورد، روزه‌های فوت شده آن‌ها قضا ندارد و نیز شخصی که عمداً روزه نگرفته روزه‌اش قضا ندارد؛ چون دلیلی از نصوص بر آن نیست.

کسی که فوت کرده و قضای روزه رمضان بر گردنش بوده، بر ولیش لازم است کفاره آن را بپردازد و قضای روزه آن لازم نیست اما اگر کسی فوت کرد و روزه‌ی نذر برگردنش بود باید ولیش آن را قضا کند: از ابن عمر رضی الله عنهما به صورت مرفوع روایت شده که:

۱- بخاری: ۵۱۹۲، مسلم: ۱۰۲۶.

۲- صحیح، البیهقی: ۴/۲۵۸، الاعرواء الغلیل: (۴/۹۵).

هر کس فوت کرد و قضای روزه (رمضان) بر گردنش بود به ازای هر روز مسکینی را طعام دهند.^۱

از عمره ﷺ روایت است که: مادرش فوت کرد و روزهی رمضان بر گردنش بود و از عایشه رضی الله عنها سوال کرد که آیا روزهی مادرش را قضا کند؟ عایشه رضی الله عنها گفت: نه، لازم نیست، بلکه برای هر روز مسکینی را طعام بده.^۲

از ابن عباس رضی الله عنهما روایت است: اگر شخص فوت کرد و قضای روزه رمضان بر گردنش بود روزه‌اش را قضا نکنید بلکه به جای آن طعام بدهید و اگر روزه نذر بر گردنش بود باید ولیش روزهی نذر را قضا کند.^۳

و همچنین در احادیث امام احمد و ابوداود مشخص شده که روزهی رمضان شخص مرده قضا ندارد بلکه روزهی نذر قضا دارد و این قول امام مالک و ابوحنیفه است. شکستن روزهی سنت به هر دلیلی و با هر کدام از باطل کننده‌ها، نه قضا دارد و نه کفاره.

زکات فطر (سرفطره)

حکم زکات فطر: زکات فطر بر هر مسلمانی (که بیش از قوت یک شبانه روز خود و خانواده‌اش را داشته باشد) واجب است.^۴ و رسول الله ﷺ به دادن زکات فطر از کوچک و بزرگ و آزاد و برده و کسانی که نفقه آنها بر عهده شما است امر فرموده.^۵

حکمت زکات فطر: از ابن عباس رضی الله عنهما روایت است که رسول الله ﷺ زکات

۱- صحیح الترمذی: ۷۱۸.

۲- صحیح، طحاوی در مشکل الآثار (۲/۱۴۲)، ابن حزم در المحلی (۴/۷).

۳- صحیح، ابوداود: ۲۴۰۱، ابن ابی شیبہ (۳/۱۱۳).

۴- به روایت بخاری: ۱۵۰۳، مسلم: ۹۸۴.

۵- صحیح، دارالقطنی: ۲۲۰، بیهقی: (۴/۱۶۱)، الإرواء الغلیل: ۸۳۵.

فطر را به عنوان پاک کننده‌ی روزه دار از سخنان بیهوده و دشنام، به عنوان رزق و خوراکی برای مساکین واجب کرده است پس هرکس آن را قبل از نماز عید بدهد به عنوان زکات فطر محسوب می‌شود و هرکس آن را بعد از نماز عید پرداخت کند صدقه‌ای است همچون سایر صدقات (و به عنوان زکات فطر محسوب نمی‌شود)^۱

مقدار زکات فطر: ابو سعید خدری رضی الله عنه می‌فرماید: ما در زمان رسول الله صلی الله علیه و آله یک صاع از گندم یا جو یا خرما یا کشک یا کشمش را برای هر نفر زکات فطر می‌دادیم.^۲

و در حدیث دیگری می‌فرماید: ما یک صاع از طعام خود را در عهد رسول الله صلی الله علیه و آله به عنوان زکات فطر می‌دادیم.^۳

پس روشن می‌شود که زکات فطر باید یک صاع از طعام باشد و هر صاع برابر با چهار مد است.

و به (۲ کیلو و ۴۰۰ گرم تا ۲ کیلو و ۵۰۰ گرم) تعبیر شده است و این قول علمای مذهب شافعی و بعضی دیگر است.

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمته الله می‌فرماید: زکات فطر پرداخت می‌شود از قوت بلد (منطقه) مانند برنج و غیره، اگرچه شخص توان پرداخت موارد مذکور در حدیث را هم داشته باشد و این قول اکثر علما و اصح اقوال است، که همانا اصل در دادن آن مساوات و برابری با فقرا است.^۴

ابن قیم جوزی رحمته الله می‌فرماید: این چند مورد از حبوبات (گندم - جو -

۱- صحیح سنن ابن ماجه: ۱۴۸۰، ابوداود: ۱۵۹۴.

۲- بخاری: ۱۵۰۵، مسلم: ۹۸۵.

۳- بخاری: ۱۵۱۰.

۴- الفتاوی الکبری (۴/۴۵۵).

خرما و...) که در احادیث آمده نشانگر آن است که در آن زمان در مدینه (قوت) غذای غالب مردم همین چیزها بوده و اگر درجایی یا زمانی دیگر قوت غالب چیز دیگری باشد باید از آن بپزدازند اگرچه غذایشان غیر از حبوبات مثل شیر و گوشت و ماهی باشد و این قول جمهور علما و قول ارجح است و مقصود از پرداخت زکات فطر یکسانی با مساکین است، در طعام روزعید، یعنی غذای مسکین هم در آن روز همانند بقیه مردم باشد.^۱

و این ردی است بر عمل کسانی که فقط به دادن گندم بسنده می‌کنند و خودشان از بهترین طعام در طول سال و روز عید استفاده می‌کنند و دادن پول به جای طعام به عنوان زکات فطر مخالفت صریح با نصوص است چون زکات فطر عبادت است و اصل در عبادت توقیفی بودن است و خدا و رسولش ﷺ حکمت آن را بهتر می‌دانند.

امام نووی رحمته الله علیه می‌فرماید: عامه فقها دادن قیمت (پول) به جای طعام را جایز ندانسته‌اند؛ چون اگر دادن پول جایز می‌بود، خدا و رسول ﷺ آن را بیان می‌فرمودند.^۲ و این قول امام شافعی و امام احمد و امام مالک رحمه الله علیهم است.

زمان پرداخت زکات فطر: از ابن عمر رضی الله عنهما روایت است: رسول الله ﷺ دستور داد تا زکات فطر قبل از خروج مردم برای نماز عید، پرداخت شود.^۳ و در سنت آمده که زکات فطر یک یا دو روز مانده به عید به کسی که مستحق آن است پرداخت شود.^۴

۱- اعلام الموقعین (۱۲/۳).

۲- شرح امام نووی بر صحیح مسلم.

۳- بخاری: ۱۵۰۳، مسلم: ۹۸۴.

۴- بخاری: ۱۵۱۱.

زکات فطر به چه کسانی داده می‌شود: زکات فطر به مساکین داده می‌شود به دلیل فرموده‌ی رسول الله ﷺ: «زکات فطر رزق و خوراکی برای مساکین است.»^۱

وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین، نسال الله ان ینفعنا وینفع اخواننا المسلمین بهذه الرسالة، انه سمیع مجیب الدعاء، وصلی الله وسلم علی محمد وعلی آله واصحابه واتباعه.

بإحسان الی یوم الدین

۱- صحیح سنن ابن ماجه: ۱۴۸۰، ابو داوود: ۱۵۹۴.

منابع

- ١- مغنى المحتاج - الشيخ محمد الخطيب الشربيني.
- ٢- السلسبيل فى معرفة الدليل - شيخ صالح بن ابراهيم البليهى.
- ٣- الادلة الرضية - محمد صبحى حسن الحلاق.
- ٤- الوجيز فى فقه السنة والكتاب العزيز - عبدالعظيم بن بدوى.
- ٥- صحيح فقه السنة - ابو مالك كمال سيد سالم.
- ٦- سبل السلام الموصلة الى بلوغ المرام - الامير الصنعانى.
- ٧- توضيح الاحكام من بلوغ المرام - عبدالله بن عبدالرحمن البسام.
- ٨- الموسوعة الفقهية الميسرة فى فقه الكتاب والسنة المطهرة - حسين بن عودة العوايشة.
- ٩- تمام المنة فى فقه الكتاب وصحيح السنة - عادل بن يوسف العزازى.
- ١٠- فقه السنة - سيد سابق.
- ١١- الملخص الفقهى - صالح بن فوزان آل فوزان.
- ١٢- تيسير العلام شرح عمدة الاحكام - عبدالله بن عبدالرحمن البسام.